

УДК. 94 (477) «1921–1945» — 054.72

Роговий В. М.

ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКОЮ ЕМІГРАЦІЄЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТЕХНІКИ НА ЧУЖИНІ

Коли наприкінці 1920 року за кордоном опинилися десятки тисяч вояків Армії УНР, що прагнули повернутися на рідні землі для продовження творення самостійної України, постало питання про підготовку необхідних високоосвічених кадрів для конкретної розбудови держави. Ось чому серед завдань, які ставив перед українською еміграцією Симон Петлюра, особливо наголошувалося, що для майбутньої «молодої держави нашої потрібен інженер і агроном, педагог-навчитель і лікар, дослідник з обсягу гуманітарних наук і працівник в дільниці прикладного знання — скрізь чекає величезне поле праці» [1].

Відтак провідники української еміграції, враховуючи цей важливий аспект, мали подумати, зокрема, і над тим, яким чином і де заснувати на чужині своєрідну національну політехніку. А що така ідея вже витала у середовищі вигнанців з рідної землі, свідчать численні архівні матеріали. Зокрема, в листі від 30 грудня 1921 року один з українських науковців Б. Іваницький писав до голови Українського громадського комітету в Празі Микити Шаповала: «Серед гуртка українських агрономів, лісівників та взагалі працівників на полі сільської господарки, що перебувають зараз у Тарнові, виникла думка об'єднатись у Спілку українських агрономів, лісівників і т. д. на еміграції. Ця думка вже почасти переведена в життя, бо таке об'єднання вже утворилось у Тарнові і зараз закінчується справа із виробленням статуту. Мається на думці утворення окремих агрономічних організацій (по окремих державах), а врешті-решт — і центрального органу, об'єднуючого такі спілки в еміграції.

Метою таких спілок мусить бути: 1) Забезпечення культурних і 2) матеріальних потреб їх членів і 3) допомоги їх членам в фаховім удосконаленню...» [2].

Цей лист, очевидно, став для Микити Шаповала поштоvhом до внесення нової пропозиції — щодо створення в Чехословаччині, поряд з уже існуючим Українським Вільним Університетом, національного центру для підготовки інженерів високої кваліфікації. Саме про це він, як можна здогадуватися, написав у своїй відповіді до Тарнова. Зрештою, це стверджується у черговому листі Іваницького до Микити Шаповала від 20 січня 1922 року: «Ваш лист надав нашій Спілці енергії і духа; власне — проект заснування технічного факультета в Празькому Університеті. Між нами є немало людей, що працювали

вже в школах — і середніх, і вищих, — і взагалі, людей, що цікавляться розвитком дисциплін близького їм — технічного — характеру. Справа розвитку української техніки — одно із завдань культурно-національного характеру. Звичайно, замість того, щоб поневіритись на чужій роботі, було б щастям організувати свою справу культурно-національного значіння...

Деталів зараз писати не буду, бо побачите їх з наших проєктів. Скажу тільки, що ми проєкуємо сільськогосподарсько-технічний ф-т з відділами агрономічно-лісовим і сільськогосп(одарсько)-інженерним, які в свою чергу поділяються на підрозділи агроном(омічний), лісов(ий), технол(огічний), меліораційний і межовий...» [3].

З наступних листів Бориса Іваницького до Микити Шаповала можемо довідатися про розвиток подій у справі створення української вищої технічної школи на чужині. Так, 16 лютого 1922 Іваницький пише: «Отже, є декілька груп українців, зацікавлених в заснованні укр. технічної школи в Чехії. І коли б зусилля всіх цих груп можна було б скоординувати, то, мені здається, були б певні шанси і до засновання постійного характеру школи в межах автономної Підкарпатської України» [4].

І всі ті питання, які ставлять листовно з Тарнова, Микита Шаповал намагався оперативнo вирішувати. Він показав свій організаторський та дипломатичний хист, яким був щедро наділений. Відновивши зв'язки з чеським урядом, з відповідальними членами якого він був знайомий ще з Києва, він зумів переконати президента Томаша Масарика, віце-міністра Гірсу, міністрів Бенеша й Брділіка та інших, щоб демократична Чехословаччина підтримала велику освітню акцію серед української еміграції на терені цієї країни.

Як свідчать випускники УГА, ідея заснування Української високої господарської школи дуже захопила М. Шаповала, і він писав меморандуми, виробляв проєкти статутів, програм, ходив по міністерствах, здобуваючи кошти та поборюючи ворожі впливи, дбав про помешкання, устаткування і т. д. Його щоденник з 1921–1924 років рябіє від записів про академію. Скажімо, запис від 11 березня 1922 року: «Бачився з Гірсою. Вручив йому меморандум про сільсько-господарський інститут. В розмові вияснилось, що гроші дасть міністерство закордонних справ, а ствердження — мін. освіти...»

16 березня 1922 року. «У вівторок, 13, міністер закордонних справ сказав, що проєкт Інституту приймають, місячно на Інститут призначено 70.000 корон...»

17 березня 1922 року. «Сьогодні бачився з міністром земельних справ: він дає рекомендаційного листа до директорів сільськогосподарських шкіл в Таборі і Подебрадах. Статут Інституту передав радникові др Мальбоган-Ма-тоушек, який обіцяє, що статут буде стверджено в четвер 23. III...»

21 березня 1922 року Шаповал разом з Миколою Галаганом був у Подебрадах у справі підшукування місця для Інституту. Позналились з професорами Гопаком і Гавронеком, які «обіцяли справу нашу підперти. Наступного дня була розмова щодо кількості студентів, їх утримання тощо.» [5].

А 20 травня 1922 року з'являються рядки, що засвідчують велику перемогу української еміграції в справі підготовки власної еліти: «Статут Української Господарської Академії стверджено 16 травня. Вчора, 19 травня, п'ятниця, формально одкрито працю установ»[6].

Однак з відкриттям власної національної політехніки на чужині провідникам української еміграції в Празі додалося чимало нових клопотів, пов'язаних із матеріальним забезпеченням студентства. Зважаючи на це, 23 червня 1922 року було засновано Комітет допомоги студентам УГА. Він дав можливість десяткам студентів закінчити студії, а крім того, приділив велику увагу лікуванню хворих. Цей комітет мав кошти від збору пожертв серед усіх верств української громади. Але основні вклади на допомогу студентам академії залучалися від осіб, котрі були причетні до її діяльності. Так, викладачі та співробітники щомісячно перераховували частину свого заробітку до цього фонду. Те ж саме робили студенти, котрі одержували стипендію від уряду ЧСР. З 1926–27 навчального року урядові стипендії припинили виплачувати. Усього було прийнято за 6 наборів 786 слухачів. Найбільше академія мала в 1926/27 навчальному році — 613 осіб. Для емігрантів, які не встигли закінчити середньої освіти, організували матуральні курси — 127 осіб закінчило їх, а загалом — 212 [7].

Саме в цей час до Академії почали прибувати абітурієнти з Галичини й Волині та інших західноукраїнських земель. Не всі з них мали матеріальні можливості для оплати навчання, тому було розпочато збір коштів серед української громади. Деяку кількість коштів на стипендії зібрали в Галичині через товариство «Сільський господар». Професори та студенти-стипендіати провели самооподаткування і зібрані в такий спосіб гроші розподілив Благодійний комітет, уділюючи менші стипендії незаможним [8].

Однак з 1932 року чехословацький уряд не визнав за можливе дозволити новий прийом студентів до УГА. Лише як компроміс погодився заснувати при академії Український технічно-господарський інститут заочного навчання за умови, що наше громадянство візьме на себе обов'язок повного його фінансового забезпечення. Цю роль українська еміграція поклала на Товариство прихильників УГА(ТПУГА), оскільки досвід річної діяльності його довів, що наше громадянство своїми матеріальними жертвами спроможне таку інституцію утримати. Але остаточною метою поряд із заочним навчанням стояло завдання відновити навчальну чинність самої УГА, бо наша еміграція хотіла «зорганізувати довкола ідеї збереження нашої національної політехніки більшу кількість українців та українських установ та організацій, які б стали джерелом фінансування цієї самотньої вільної української високої технічно-господарської школи» [9].

Перші збори ініціаторів Товариства для допомоги УГА відбулися 20 червня 1931 року в Празі. Через п'ять днів на засіданні виконавчого комітету ТПУГА головою обрано проф. Матюшенка, заступником — проф. Гольдельмана і доц. Бочковського, Вирового — скарбником, доц. Лисянського — секретарем [10].

Тобто в складний для української еміграції 1932 рік, пов'язаний з дуже сумними споминами, оскільки саме тоді уряд Чехословаччини ліквідував допомогу для українських високих шкіл, велике значення для нашого національного відродження був сам факт створення широкої підтримки у середовищі еміграційного громадянства. Тим паче, що тоді всі три східногалицькі й волинське воеводства заборонили перевести зібрані громадою кошти у фонд студентської допомоги. Тож за умови підвищення оплати за навчання саме у час загальної фінансової кризи, воно, позбавлене всіляких допомог, якими користувалися студенти інших націй, могло сподіватися лише на допомогу власного громадянства. А воно й справді вирішило не допустити, аби сотні чи навіть десятки молодих людей змушені були перервати або й зовсім покинути студії у вищих навчальних закладах. З огляду на таку критичну ситуацію Товариство прихильників освіти у Львові проголосило вересень 1932 року місяцем українського студента. У своєму зверненні до українства воно просило: «Пришліть бодай один сотик на «Фонд допомоги українському студентству», а допоможете цим способом десяткам наших студентів продовжити й скінчити студії» [11].

І відгуки не барилися. Так, у своєму листі до Інституту заочного навчання при УГА голова Спілки українських інженерів та техніків у Франції В. Никитюк 17 січня 1933 року зазначав, що має за честь запропонувати свої послуги «щодо пропаганди завдань Інституту та збільшення його слухачів серед української еміграції у Франції та зорганізування осіб, перебуваючих у Франції, що записалися до Інституту» [12].

Виявилось також, що ті особи, які за своєю освітою могли навчатися в українському інституті, є «слухачами різних французьких або російських технічних курсів. Отже, приходиться Управі Спілки вишукувати людей, які могли б бути слухачами Інституту, та прикласти багато праці, щоби їх переконати в користі від Інституту. Має також велике значіння те, що люде відвикли від якоїсь інтелектуальної праці (наша еміграція у Франції складається переважачою з робітників) і неохоче та можливо, і не в стані зараз приступити до цієї праці. Прикладом цього можуть служити ті заходи, які робляться Управою Спілки, щодо організації різних технічних викладів. На ці виклади наші емігранти вчащають неохоче. Виявляється необхідність поступової впертої підготовки людей, щоби їх зацікавити чимось, що є поза рамками політики і т. и. і що є ближче до їхнього фаху та користі» [13].

З огляду на це управа Спілки вирішила зареєструвати всіх українських робітників у Франції, зацікавити їх щодо набуття спеціальностей, зрештою «прикласти всіх зусиль, щоб збудити у них бажання до науки та поступу професії» [14].

Плануючи свою діяльність на 1933–1934 навчальний рік, зазначалося в документах управи ТПУГА, «обтяжені великою турботою за дальше формальне існування УГА, з одного боку, та погрозою зменшення матеріального забезпечення персоналу її», що збільшувало та ускладнювало завдання ТПУГА, ставило його перед необхідністю великого напруження сил, щоб тим небезпекам можна було запобігти, наслідки їх пом'якшити, до нових умов пристосу-

ватися у такий спосіб, щоб формально зберегти УГА та «успроможити дальшу чинність УТГГ». А ці завдання реальними були лише за умови, що ТПУГА зможе перебрати на себе повністю фінансування обох цих інституцій хоч би в найскромніших розмірах [15].

Поряд з цим планувалося також розпочати «переговори про здійснення ідеї закладання КУРАТОРІЇ з представників громадянства та професури УГА, яка б надалі турбувалась про долю та інтереси обох шкіл», поставивши першим завданням і головною турботою її створити умови до перенесення УГА на рідні землі [16].

15 серпня 1934 року управа ТПУГА зверталася до українського громадянства: «Є найвищий час переглянути промахи та помилки, яких ми допустилися під час нашої боротьби та які привели до прогри наших визвольних змагань. Мабуть чи не найбільшою хибою було те, що наш нарід не виявив у відповідний мент ОРГАНІЗОВАНОГО ЧИНУ і за це приносить тепер страшні жертви під утисками наших ворогів.

Недостача організованості йде в парі з недостатчею освічених і свідомих своєї ролі в національному відродженню людей. Цю прогалину нашого народнього життя мусимо ми за всяку ціну виповнити, бо інакше і при слідуючому (можливо, вже не так далекому) бою програємо знову нашу боротьбу. Історія є ще для нас милостива в тому, що завдяки загальній нестабільності політичного життя в цілому світі справа українська може кожної хвилини виринути на поверхню європейських і світових справ і стати актуальною не тільки для нас, а і для цілого світу. Мусимо одначе твердо пам'ятати, що цей великий зудар ріжних сил ставить на меті остаточне приведення до сталого стану в Європі. Тому то наше положення на довший час определеться тим, як ми з цього конфлікту вийдемо. А це знову залежить від того, як ми будемо підготовлені.

Питання осередку національної високої школи, який виховує національно й державно думаючих та підготовлених до керування у всіх галузях національного життя людей, стоїть перед нами у всій своїй величині. Підготовка відповідних кадрів цих людей або їх недостача може бути для нас питанням бути чи не бути. Це чудово розуміють чужі сили, що господарюють на наших теренах і всякими шляхами не допускають до організації на наших землях **УКРАЇНСЬКИХ ВИСОКИХ ШКІЛ**» [17].

І треба наголосити, що такі звернення давали відчутні результати. Скажімо, на перше січня 1936 року серед найбільших жертводавців значилися: Яків Макогін — 2.972 чеських крон, Кузьма Безкровний — 1.512, Лука Бич — 1.512, Сергій Бородаєвський — 1.472, Ольгерд Бочковський — 1.512, П. Гайківський — 340, Дмитро Геродот — 1.010, Іван Горбачевський — 1.063, проф. Л. Грабина — 1.170, інженер Є. Гузар — 1.330, Громадський комітет в Омекурі — 1.053, Соломон Гольдельман — 1.512, інженер Гргорій Денисенко — 1.456, М. Дзерович — 1.058, «Дністер»(Львів) — 1.020, проф. М. Добриловський — 1.512, Земельний банк гіпотетичний — 1.008, проф. Василь Іванис — 1.148, «Карпатія»(Львів) — 1.054, Ф. Карпенко — 1.372, доцент О. Коваленко — 1.512, О. Козловський — 1.456, С. Колубаїв — 1.002, проф. С. Комарецький — 1.512,

інженер І. Кукшин — 1.280, Василь Кучеренко — 1.527, М. Левитський — 1.140, М. Ліскевич — 1.060, Ольга Петлюра — 1.699, О. Плітас — 1.036, інженер Є. Плющ — 1.147, лектор В. Приходько — 1.484, П. Сабатин-Бередин — 1.006, лектор В. Сапіцький — 1.512, Володимир Старосольський — 1.550, професор Володимир Тимошенко — 1.269, інженер С. Тищенко — 1.054, Українська громада в Гавані — 764, Українська громада в Кишиневі — 252, Українська громада в Шалеті — 1.619, Українська громада в Греноблі — 575, Українська громада в Брюсселі — 338, Українська громада в Римі — 225, Українське об'єднання в ЧСР, Український жіночий союз у Празі — 630, Український клуб у Варшаві — 336, Українське лікарське товариство у Львові — 1.032, Український науковий інститут у Варшаві — 1.047, Український науковий інститут у Берліні — 333, Українська національна рада в Бельгії — 339, Українське правниче товариство у Варшаві — 404, Українське товариство допомоги студентам вищих шкіл Варшави — 1.251, Українське технічне товариство (Львів) — 215, Український Центральний комітет — 715, учні Мукачівської торговельної академії — 226, проф. Іван Фещенко-Чопівський — 1.166, проф. В. Чередіїв — 1.262, інженер В. Шевченко — 1.091, проф. Ір Шереметинський — 1.512, проф. Л. Шрамченко — 1.344, усього — 178.814 крон [18].

Доречно додати: в 1936 році до складу товариства входило 346 членів, 289 осіб і 57 організацій. Членство в товаристві тоді визначалося трьох категорій: 1) члени-протектори з внеском 100 американських доларів щорічно, 2) звичайні члени з річним внеском у 240 чеських крон або 10 американських доларів і 3) члени-жертводавці з внеском 72 чеські крони або 3 американських долари. Для дрібних пожертв засновано спеціальний фонд під назвою «Фонд української політехніки» [19].

Відтак діяльність товариства давала можливість здійснювати задумане: творити українську національну політехніку на чужині. Ольгерд Бочковський писав у травні 1936 року: «ТПУГА — це одна з утопій українського життя, що здійснюється на наших очах. Це товариство повстало, щоб урятувати Подєбрадську Господарську Академію перед небезпекою безслідної ліквідації. Мовляв, було — та минулося. Фундатори ТПУГА мали на думці заховати живу традицію української національної політехніки, заки обставини дозволять перенести її кудись на рідні землі... ТПУГА народилася, коли хвиля світової кризи за океаном почала перекидатися в Європу. Ця криза завалила не одну стару установу. Чи ж було справді утопією закладати на еміграцію нову культурну інституцію, що апелювала до грошової жертвенности українського громадянства, матеріально погано забезпеченого взагалі, а до того ще після війни скрізь дуже виснаженого?!

А проте ТПУГА знайшло зрозуміння й відгомін скрізь, де лише живуть українські люди. Хоча це товариство не політичне й суто культурне по своїм завданням, воно фактично стало с о б о р н и ц ь к и м, завдяки всенациональній його меті. На своєму прапорі ТПУГА викинуло гасло: «У к р а ї н с ь к а п о л і т е х н і к а». Домагання начебто суто культурне, проте наявного всенационального значіння. Адже ж поневолена нація, щоб визволитися й головно втримати

свою державну самостійність, потребує фахівців у всіх ділянках громадського життя. Розбудова нації немислима без техніків: техніків суспільного вишколу. Таку модерну політехніку мають на увазі організатори ТПУГА» [20].

Виступаючи на IV з'їзді ТПУГА 14 лютого 1937 року проф. Борис Мартос від імені дирекції УТГІ наголосив, що «без цих дотацій, не дивлячись на прибутки з студентських такс та інших надходжень, Інститут не зміг би працювати й розвиватися».

Проф. Б. Мартос звертає увагу на ту обставину, що в той час, коли більшість студентів УТГІ походять з краю, пожертви до Товариства в більшості впливають від емігрантів. В цьому промовець вбачає здійснення засади соборності. Одні дають кошти, щоб другі вчилися й учили інших. Особливо проф. Мартос підносить значіння подорожі Голови ТПУГА до Канади, яка принесла для УТГІ такі великі моральні й матеріальні успіхи. Як результат цієї подорожі УТГІ поширює свою чинність відкриттям Високої школи політичних наук (ВШПН), високих курсів Громадської Агрономії, технікуму сільськогосподарської промисловості і іншими дрібними фаховими курсами. Далі проф. Мартос наводить окремі епізоди з чинності УТГІ, підкреслює жертвенність професорського персоналу, який провадить навчання без оплати, та технічного персоналу, який працює за дуже скромну плату [21].

Особливого значення діяльність ТПУГА набула в той час, коли на Закарпатті почала відроджуватися українська державність. Багато українців тоді вважали за честь підтримати власну політехніку. Так, 24 січня 1939 року Іван Танчак з Вінніпегу писав до О. Бочковського: «Визнаючи велику вартість Української політехніки для українського народу, головню тепер, коли твориться Українська Держава, яка потребуватиме в своїй будові людей зі спеціальним технічним знанням — посилаю на цілі політехніки свою скромну жертву (членську вкладку) в сумі 10(десять) долярів» [22].

Тоді реально вирінає завдання перенести на Закарпаття українську політехніку. 22 лютого 1939 року заступник голови ТПУГА Віктор Сапіцький повідомляв Ларису Марголіну — Гансен, одержавши від неї 10 доларів: «Нині чинність нашого Т-ва зосереджується майже виключно на полагодженні двох справ: 1) перенесення УТГІ в Карпатську Україну та 2) відновлення чинності Української Господарської Академії чи самостійно, чи у вигляді Господарського факультету Університету в Карпатській Україні. Переговори з відповідними чинниками дотепер були надійними і можна сподіватися, що обидві справи будуть полагоджені позитивно» [23].

«Але на перешкоді праці Інституту стали моменти матеріального характеру. Мусимо зазначити, що протектори Чехії поводяться щодо нас чемно й взагалі не встряють у справи українських культурних установ. А поза тим якоїсь матеріальної підтримки чекати від них тим часом немає жодних підстав. Що торкається чехів, то треба сказати, що останні події до певної міри зіпсували колишні відносини, й від них також не можемо розраховувати на допомогу. Отже, мусимо твердо триматися й тепер нашої старої позиції: «Нарід — собі» й розраховувати лише на українське громадянство» [24].

На той час інститут мав 1067 студентів. Студіююча молодь походила з усіх кінців світу, куди тільки доля закинула українців, але головна маса — майже 75% — з Галичини, Волині, Холмщини, Полісся, Буковини, Басарабії й Карпатської України (ЦДАВОВУ: Ф. 3796. — Оп. 1. — Спр. 27. — Арк. 44).

З початком Другої світової війни інститут у Подєбрадах втратив майже всіх студентів, що було катастрофою. Осінь 1939 року була одним із найтяжчих моментів в житті УТГІ, бо кінець, здавалось, неминучий. І все ж він не настав.

У листі від 6 листопада 1939 року до інженера Миколи Гайдака керівництво УТГІ наголошувало: «Коли б не прийшла була часткова одноразова грошова допомога в сумі 5.000 кор. від Президента Карпатської України о. др. А. Волошина, то Інститут стояв би перед загрозою повного припинення своєї чинності. На жаль, матеріальні можливості у п. Президента др. А. Волошина є обмежені, а потреб різних є багато» [25].

Водночас 1940-й рік започаткував нову блискучу сторінку в житті українських Подєбрад, коли багато бажуючих здобути освіту зголосилися на навчання, відтак Інститут міг відновити й впевнити свою матеріальну базу й розпочати й поширити навчальну чинність. Коли попередні роки давали УТГІ пересічно 160 нових студіюючих, то 1940 — понад 400. До видавництва УТГІ посипалось стільки замовлень, що його технічний апарат, не розрахований на таку кон'юнктуру, мусів докладати чимало зусиль, щоб задовольнити своїх замовників [26].

Відтепер утримувався інститут винятково навчальними таксами та дотаціями ТПУГА. Ці дотації покривали приблизно половину бюджету інституту й склалися з пожертв, що надходили з усіх частин світу, де були українці. І навчалися в ньому під час воєнної завірюхи українці з усіх усюд. Наприклад, робітник з Німеччини Юрій Турик писав до ректора УТГІ 10 квітня 1944 року: «Після довгої перерви (аж 2 роки!) мені знову вдалося відновити свою освіту. В таких разі рахую себе одним з найщасливіших серед українців по всій Німеччині. Та й справді в такий невинно тяжкий час, коли люди зоставляють всі свої особисті стремління і забувають не лише про свою освіту, але навіть і про самих себе та безоглядно фізично працюють, я маю можливість отримувати лекції своїх ще порівняно з іншими невеликих наукових досягнень.

Всім тілом і розумом, не шкодуючи сил і зоставляючи їх трохи лише для тримання себе самого на ногах в час необхідної фізичної праці, я віддаюся студіюванню лекцій Вашого Інституту, тепер так святого для мене. У своїй особі цим я буду намагатись доказати світові невичерпну і могутню силу волі і творчу енергію українського типа людей. Не звертаючи уваги ні на які обставини, в яких зараз перебуваю, і в які може кинути мене невблаганна доля, я холодно, не кваплячись, оцінюю своє положення і рішуче берусь за плуг і перо.

Хоч гірко буде моїй руці після денної праці за плугом братись щовечора за перо, та в ім'я «українці на поприщі науки і боротьби за своє існування» вона мусить кров'ю і потом володаря ложити на папері все нові й нові рядки, студіюючого науку нещасного курсанта» [27].

Усі ті українці, котрі одержали можливість здобути вищу освіту в УТГІ, мали завдячувати насамперед управі ТПУГА, яка постійно піклувалася про їхнє матеріальне забезпечення та професорсько-викладацькому складу. У вступному слові до Бюлетеня товариства перший його голова проф. Борис Матюшенко писав: «Ми були свідомі того ризика, яке беремо на себе, коли б українське громадянство не відгукнулося на наш заклик, коли б воно виявило б байдужість до справи збереження української високої господарсько-технічної школи, був би це не лише неуспіх ще одної української акції, але й непотрібний блямаж перед очима чужих, який тільки б пошкодив Академії

...Українське громадянство жваво відреагувало...

Таким чином розпочата наша справа стає дійсно всенациональною, принаймні справою всього українського громадянства на західно-українських землях та на еміграції, — і це є запорука її успіху... Це є шлях загальнонаціональної праці» [28].

Саме цей чин ТПУГА дав можливість не тільки створити міцну традицію для української технічно-господарської освіти, яка жила й діяла, не зважаючи на всі злидні нашого життя, всі підступні спроби нерозбірливих у своїх заходах ворогів, а й гуртувати світове українство, що відгукнулося на заклик творити національну політехніку.

Уже 28 червня 1945 року було одержано формальний дозвіл американської окупаційної влади на відкриття Українського технічно-господарського інституту в Регенсбурзі. Одразу ж сюди потягнулися великі маси студентства, а також професура з нової хвилі української еміграції. Відтепер, крім давніших агрономічно-лісового, інженерного та економічного, відкрито ветеринарний і фармацевтичний у Мюнхені. Брак фінансів частково був компенсований діяльністю УНРРА, а потім ІРО, що забезпечували ським-таким приміщенням, харчами персонал і студентство. Але приміщення для аудиторій, лабораторій і гуртожитки для студентів, що приїздили на студії, треба було наймати за українські кошти [29].

За умови, що в період 1945–1951 років у зруйнованій Німеччині не було сприятливих обставин для науково-дослідних робіт, навчальний процес утруднювався відсутністю належного приладдя, наполеглива праця персоналу й абсолювентів дала добрі результати: випускники мали добрий вишкіл в інженерних науках. За вказаний час було матрикульовано на 5 факультетах 1.290 студентів, з яких закінчило студії 312... [30].

... Професор Б. Лисянський згадував про лист, який надійшов на адресу першого ректора УГА Івана Шовгеніва: «Безумці, зупиніться! В сучасні тяжкі дні, що їх переживає наш український народ, по невдалій спробі створити власну Незалежну державу, в ті дні, коли наша нація несе розплату за свідомі й несвідомі помилки керманічів нашої боротьби за Волю, коли серце спливає кров'ю при думці про нашу недавню поразку і нашу національну дискредитацію перед широким чужинецьким світом, ви, безвідповідальні амбітники і легковажні авантюристи, розпочинаєте аферу, що принесе нам нову дошкульну поразку і нову національну дискредитацію, цього разу — на культурному полі.

Ви б цього, напевне, не зробили, коли б виразно собі уявляли, що то є за справа, за яку ви з такою нерозважністю і самовпевненістю беретесь. Але, як видно, серед вас не знайшлося і однієї людини, яка б виразно собі уявляла, що то таке вища технічна школа та якими методами і засобами її назагал організується. Так дозвольте ж Ви, легковажні культуртрегери, ту поважну річ у кількох словах роз'яснити.

Сучасне людство не знає прикладу, щоб таку складну з організаційного і технічного боку річ, як високошкільний заклад, можна було б організувати, перебуваючи на еміграції. Навіть за сприятливих умов нормального життя у себе вдома, на власній рідній землі, легалізація високошкільного закладу вимагає величезних і довготривалих зусиль, а тому справу заснування університету чи політехніки попереджує завжди довготривалий організаційний період. А коли якесь міністерство, що диспонує величезними засобами і має для цього спеціальний апарат своїх досвідчених службовців, потребує для організації нової школи двох-трьох літ, то як це думаєте ви, еміграційні фокусники, організувати високошкільну установу за кілька місяців, не маючи при цьому ні належного апарату, ні потрібних грошових засобів? Ви про це чомусь не подумали або подумати не захотіли. Але за Вас мусить думати українське громадянство, широкий наш загал. Той загал, іменем якого ви виступаєте і який понесе весь сором вашої недалекої поразки. І ось іменем цього загалу звертаюся до Вас з закликом пересторогою і кажу ще раз вам: безумці, зупиніться! Зупиніться, поки не пізно, доки ваша легковажна авантюра не набрала форм вселюдського скандалу. Не готуйте нам нової національної поразки, бо їх і без того маємо вже досить...» [31].

На щастя, творці першої української політехніки на чужині не прислухалися до цих застережень, а продовжували розвивати її задля утвердження національної еліти. І це вписало славу сторінку в історію української еміграції.

Література:

1. *Петлюра С.* Статті. Листи. Документи. — Нью-Йорк, 1956. — Т. I. — С. 335.
2. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України* — ЦДАВОВУ: Ф. 3563. — Оп. 1. — Спр. 166. — Арк. 3, 4.
3. *Там само.* — Арк. 5–6.
4. *Там само.* — Арк. 9 а зв.
5. *Шоповал М.* Щоденник. Від 22 лютого 1919 р. до 31 грудня 1924 р. — Новий Йорк, 1958. — Ч. 1. — С. 72.
6. *Там само.* — С. 75.
7. *Українська господарська академія в Ч. С. Р. 1922–1935.* — Нью Йорк, 1959. — Т. I.-С. 86.
8. *Там само.* — С. 86.
9. *ЦДАВОВУ:* Ф. 3796. — Оп. 1. — Спр. 21. — Арк. 16.
10. *Там само.* — Спр. 2. — Арк. 2.
11. *Там само:* Ф. 3569. — Оп.1. — Спр. 13. — Арк. 24.

12. ЦДАВОВУ: Ф. 3879. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 4.
13. Там само. — Арк. 6.
14. Там само. — Арк. 6 зв.
15. ЦДАВОВУ: Ф. 3796. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 43.
16. Там само. — Арк. 43.
17. Там само. — Спр. 13. — Арк. 16.
18. Бюлетень Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії. — 1936. — Ч. 4. — С. 5–8.
19. Український тиждень (Подебради). — 1936. — 1 червня.
20. Бюлетень Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії(Прага). — 1936. — Ч. 5. — С.1.
21. ЦДАВОВУ: Ф. 3796. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 131.
22. Там само. — Спр. 30. — Арк. 8.
23. Там само. — Спр. 27. — Арк. 54.
24. Там само. — Арк. 42.
25. ЦДАВОВУ: Ф. 3879. — Оп. 1. — Спр. 100. — Арк. 11.
26. Там само. — Оп. 2. — Спр. 244. — Арк. 2.
27. Там само. — Оп. 1. — Спр. 39. — Арк. 37.
28. Бюлетень Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії(Прага). — 1932. — Ч. 1. — С.1.
29. Українська господарська академія в Ч. С. Р. і Український технічно-господарський інститут. — Нью Йорк, 1972. — С. 7.
30. Там само. — С. 8.
31. Українська господарська академія в Ч. С. Р. 1922–1935. — Т. I. — С. 125).